

Ольга ХОДАРЧЕНКО,
Тетяна ФОМІНА,
учителі Технічного ліцею
м. Києва

«ХОТІЛА Б Я ПІСНЕЮ СТАТИ...»

Літературно-музична композиція
за творчістю Лесі Українки

Сцену оформлено як лісову галявину: деревами, папороттю, пліщем. На передньому плані збоку – портрет Лесі Українки, прикрашений гілкою яблуневого цвіту. Якщо є можливість, з другого боку сцени розміщують екран, на якому демонструють відеоряд: портрети письменниці, її рідних, пейзажі. Лунає ніжна, трохи сумна музика – «Адажіо» Т.Альбіноні. На сцену виходять ведучі – юнак і дівчина.

Дівчина. «Невже справді ми, поети, мусимо... віддавати людям на осуд – скажу навіть, на поталу – не тільки свої думки й роботу, а навіть все життя? Не знаю, як для кого, а для мене та хвилинка, коли б я побачила свою докладну біографію в друку, була б найприкрішою хвилиною мого життя, дарма що в моїй біографії не знайшлось би нічого ні особливо цікавого, ні надто ганебного для мене самої...»

Юнак. Ці слова, Лесю, ви написали в листі до Осипа Маковоя. І все одно ми прочитали ваші рядки в циклі «Мелодії»:

Хотіла б я вийти у чистеє поле,
Припасти лицем до сиріє землі
І так заридати, щоб зорі почувли,
Щоб люди вжахнулись на сльози мої...

Дівчина. Скажіть, як можуть почути люди те, що заховане глибоко в серці, про що мовчали ви все своє життя, не дозволяючи друкувати найсокровенніші вірші, найщиріші листи?

Юнак. Ваші поезії, як пуп'янки квітів, що розквітнуть у серці вдумливого, щирого читача. Дайте їм розкритися, дозвольте їм знайти це чуле серце, а якщо ні – зробити його таким...

1-й декламатор *читає вірш «Вечірня година».*

Дівчина. Ці слова ви, тоді ще зовсім юне дівча, присвятили тим, кого любили понад усе – своїй матусі й рідній землі. Адже саме вони навчили вас ніжності й любові, дали наснагу жити і творити, радіти кожному весняному дню, квітці, усмішці...

Юнак. Ви на все життя зберегли найкращі спогади про розкішні луки, буйнолисті гаї, про старезний предковичний ліс на Волині із зеленими галявинами, задумливими озерами, таємничими істочками.

Дівчина. Ви полюбили волинські пісні, легенди, оповідки і понесли їх у своє доросле життя.

Інсценівка. Сидить бабуня Коржицька, біля її колін тулиться маленька Леся.

Леся. Поведіть мене, бабуню, в Жаборицю зранку,
Розстеліть мені, бабуню, килим оповідок.
Я ввійду в той ліс із вами, де рясні дерева,
Де русалка миє очі в свіжій росовиці.

Бабуня. Рада б я з тобою, доню, та потерті ноги.
Обіперлась я об вечір худими літами.
Бач, твоя дорога – пошук, а моя – згадання.
Розстелю тобі я ліпше вдома ті узорі.

Пробігає русалка. Леся дивиться їй услід.

Леся. Бабуню, а русалка раніше в селі жила?
Бабуня. Так, доню, вона була звичайною дівчиною.
Леся. А чому вона пішла в ліс?

Бабуня. Так в русалку обернулась бідна сиротина,
Бо украли їй долю ситі та захланні.
Попросила, неборака, в світу лиш одного:
Щоби озера-домівки хоч не забирали.

Леся. І ніхто не заступився, не вберіг нещасну...

Юнак. Лесю, ви протягом усього життя виношували у своїй душі цей образ, аж поки не вихлюпнули його у відомій усьому світові «Лісовій пісні».

Уривок із «Лісової пісні»: сцена з Русалкою і «Тим, що греблі рве». Фон – спів пташок або лісові голоси.
«Той, що греблі рве».

З гір на долину
біжу, стрібаю, рину!
Місточки збиваю,
всі гребельки зриваю,
всі гатки, всі запруды,
що загатили люди, –
бо весняна вода,
як воля молода!

(Кружляє по сцені, каламутить воду.)

Виплинь же, мила!!

(Русалка випливає і знадливо всміхається, радісно складаючи долоні.)

Русалка. Се ти, мій чарівниченьку?!
«Той, що греблі рве» *(грізно)*. Що ти робила?
Русалка *(кидається немов до нього, але пропливає далі, минаючи його)*.

Я марила всю ніченьку
про тебе, мій паниченьку!
Ронила сльози дрібні,
збирала в кінви срібні,
без лубої розмовоньки
сповнила вщерть коновоньки...

(Сплескує руками, розкриває обійми, знов кидається до нього і знов минає.)

Ось кинь на дно червінця,
поллються через вінця!

(Дзвінко сміється.)

«Той, що греблі рве» (з'їдливо).
То се й у вас в болоті
кохаються у злоті?

Русалка наближається до нього, він круто відвертається від неї, виром закрутивши воду.

Найкраще для Русалки
сидіти край рибалки,
глядіти неборака
від сома та від рака,
щоб не відгризли чуба.
Ото розмова люба!

Русалка (підпливає близьенько, хапає за руки, заглядає в вічі).

Вже й розгнівився?

(Лукаво.)

А я щось знаю, любчику,
хороший душогубчику!

(Тихо сміється, він бентежиться.)

Де ти барився?
Ти водяну царівну
змінював на мельниківну!
Зимові – довгі ночі,
а в дівки гарні очі,
недарма паничі
їй носять дукачі!

(Свариться пальцем на нього і дрібно сміється.)

Добре я бачу
твою ледачу вдачу,
та я тобі пробачу,
бо я ж тебе люблю!

(З жартівливим пафосом.)

На цілу довгу мить тобі я буду вірна,
хвилину буду я ласкава і покірна,
а зраду потоплю!
Вода ж не держить сліду
від рана до обіду,
так, як твоя люба,
або моя журба!

«Той, що греблі рве» (поривчасто протягає їй обидві руки).

Ну, мир-миром!
Поплинем понад виром!

Русалка (береться з ним за руки і прудко кружляє).

На виру-вирочку,
на жовтому пісочку,
в перловому віночку
зав'юся у таночку!
Ух! Ух!

(Бризкають, плещуть водою, ухкають. Вибігають.)
Лунає «Аве Марія» Баха і Гуно: спочатку голосно,
потім – тихіше, як фон.

Дівчина. Сьогодні прокинулась рано від галасливого пташиного щебету. Весна така ще юна, несмілива. Проте вона вже тут, уже є. «Стояла я і слухала весну...», – згадалось.

2-й декламатор.

Стояла я і слухала весну,
Весна мені багато говорила,
Співала пісню дзвінку, голосну,
То знов таємно-тихо шепотіла.

Вона мені співала про любов,
Про молодість, радість, надії,
Вона мені переспівала знов
Те, що давно мені співали мрії.

Дівчина. Сьогодні я в розпачі. Чому ми помічаємо лише те, що в нас під ногами, і неспроможні звести очі до неба? Чому в нашій серці не зроджуються слова: «Стояла я і слухала весну...»? Ми вже не вміємо стояти, а тим паче слухати. Ми все поспішаємо, біжимо. Куди?

Юнак. Лесю, страшно думати, але треба з дванадцяти років вести тяжку боротьбу з хворобою, безперервну «тридцятилітню війну» за життя, знати, що таке нестерпний біль, щоб навчитися радіти кожному сонячному дневі, яблуневій гілочці, малесенькому сонячному зайчиківі на стіні.

3-й декламатор читає вірш «Давня весна».

Юнак. Мене давно бентежить думка: чому у вашій поезії так багато неповторних образів?

Дівчина. «Твої листи завжди пахнуть зов'ялими трояндами, ти, мій бідний, зів'ялий квіте! Легкі, тонкі пахощі, мов спогад про якусь любу, минулу мрію».

Юнак. Поети пишуть про любов, як про троянди квітучі й духмяні, а у вас вона – зів'яла троянда. У поетів закохані, мов горді орли під небесами, мов ніжні голуби, мов вірні лебеді, а у вас – плющі і руїни.

Дівчина. Хотіла б я тебе, мов плющ, обняти
Так міцно, щільно, і закрити од світа.
Я не боюсь тобі життя одняти,
Ти будеш, мов руїна, листом вкрита.

Юнак. В інших любов – як сонячний ранок чи грозивий спалах, а у вас – щемка й розпачлива, як зойк зраненої птахи, як шелест опалого листя.

Дівчина. Спалахнула далека зірниця.
Ох, яка мене туга взяла!
Серце гострим ножом пройняла...
Спалахнула далека зірниця...

Юнак. Але ж якою жагою віє від зів'ялих троянд, якої душевної сили сповнений той плющ, який розпач у вашому зойку!

Дівчина. «Крізь темряву у простір я простягаю руки до тебе: візьми, візьми мене з собою, се буде мій рятунок. О, рятуй мене, любий!

І нехай в'януть білі й рожеві, червоні й блакитні троянди».

Лунає «Аве Марія» Дж.Каччині:
голосно, потім – як фон.

Юнак. Лесю, ми спробуємо перегорнути найтрагічніші сторінки вашого життя. Дозвольте назвати це ім'я – Сергій.

Дівчина. Сергій Мержинський. Милій, рвучкий, пристрасний до життя, до дії, і безнадійно хворий на сухоти.

Пауза. Музика лунає голосніше, потім знову стихає.

Юнак. Ваша зустріч із Сергієм у Ялті, місяць спільних прогулянок по узбережжю, розмов і... розлука.

Дівчина. Сергій писав рідко, лише на «Ви» і «мій друже».

Юнак. А як хотілося вашому серцю, в якому народжувалася, росла й міцніла любов, звернутися до нього щирими, відвертими словами хоча б у листі.

Дівчина. «Мій друже, любий мій друже, створений для мене, як можна, щоб я жила сама, тепер, коли я знаю інше життя?»

Юнак. Ви стримували себе, ви все життя стримували себе. Так було і в стосунках із ним.

Дівчина. Недаремно ще в юності у вашій ліриці з'являється образ плюща – рослини, що, обвиваючи іншу, губить її.

Юнак. Чи не себе ви мали на увазі? Як ви боялися стати на заваді будь-кому, а тим паче коханому!

Дівчина. Моє кохання – то для тебе згуба.
Ти наче дуб високий та міцний,
Я ж наче площ похилий і смутний,
Плюща обійми гублять силу дуба.

Юнак. Плющ і руїна... Що відчували ви тоді, Лесю? Якими словами передати ваш стан? Немає таких слів. Можна лише уявити той біль, коли ви бачили, як неблаганна хвороба невпинно забирає останні сили коханого.

Виходить дівчина в чорному вбранні із запаленою свічкою в руці, читає вірш; з останніми словами свічка гасне.

Я бачила, як ти хилився додолу,
Пригнічений своїм важким хрестом,
Ти говорив: «Я втомлений... так, справді...
Я дуже втомлений... Боротися? Навіщо?
Я самотній і... нема вже сили...»
Ти говорив так просто і спокійно,
Щось в голосі тремтіло, мов сльоза,
Та полиском сухим світилися очі, –
Як завжди... Я стояла біля тебе,
Не зважилась ані за руку взяти,
Ані схилитися до твого чола,
Ані тебе підвести... Я дивилась,
Як ти хилився під своїм хрестом...

Починає лунати музика П. Чайковського «Пори року. Осіння пісня».

Дівчина. Сергія не стало навесні. Минав час, змінювалися пори року. Чи помічали ви їх, Лесю? Чи існувало для вас щось, окрім болю?

4-й декламатор *читає поезію «Осінь».*

Юнак. Про кого цей вірш, Лесю? Про зранену закривавлену осінь чи про ваше зболене серце, яке не хотіло битися у грудях, до яких ніколи не пригорнетесь коханий?..

Пауза. Музика лунає голосніше.

Дівчина. Дозвольте, Лесю, назвати ще одне ім'я – Климентій Квітка. Саме він був поряд, коли ваше серце зупинялося від болю, коли раптом карпатського літа 1901 року у вас пішла кров горлом, а ваш моральний стан був близький до краху...

Юнак. Роки болю поєднали вас. Климентій був поруч із вами в Криму, у Києві, на Кавказі, в Єгипті. Єднали вас також українська ідея та українська пісня.

Дівчина. На жаль, крім цього, вас об'єднала і хвороба: нерви і туберкульоз. Підтримуючи одне одного, ви разом долали біль і відчай.

Юнак. Іноді біль відступав. Тоді знову оживали давні мрії про щастя, про кохання і лягали на папір чарівними словами.

Інсценівка: уривок із «Боярині».

Фон – спів пташок.

Оксана, поливаючи квітки, співає веснянки.

Степан підходить до Оксани.

Оксана *(вриває спів і впускає кихля)*. Ой лихо! Хто се?..

Степан. Панночко, се я.
Прости мене. Ти гніватись не мусиш,
бо ти ж мене сама причарувала
і звабила, як соловейко, співом.
Я не своєю силою прийшов...

Оксана *(засоромлено і водночас гордовито)*.
Боярине, до чого сії речі?
Мені їх слухати не випадає.

(Хоче йти.)

Степан *(затримує її за руку)*. Ні, ти не підеш так...

Оксана *(вражена, вириває руку)*.
Се що за звичай?
Я не холопка з вогчини твоєї!

Степан *(знищений)*.
Я не хотів образити тебе.
Запевне, вільна ти... Яка журба
тобі, що я поїду на чужину
з розбитим серцем, що коханий спогад
про зустріч милу обіллє отрута?
Тобі дарма, дівчино-гордівнице...
Хто я для тебе? Зайда, заволока...
Адже мене усюди так зовуть...
Ти завтра вже про мене й не згадаєш...

Оксана *(опустивши очі)*.
Хіба ти завтра ідеш?

Степан. Що ж я маю
тобі тут очі мулити собою?

Оксана. Виходить, наче я тебе жену...
Я ще ж тобі не мовила ні слова...

Степан. Невже я маю ще й того діждатись,
щоб ти мені сказала: «вибирайся»?

Оксана *(збентежена, зриває з вишні листочки, кусає їх і розщипує в руках)*.

Який же ти чудний? Ну, що ж я мала
тобі казати?.. Я не звикла так...
Я інших паничів роками знаю
і ще від них такого не чувала...
а ти... недавно що приїхав...

Степан. Панно!
Ті паничі безжурно походжають
на широкому дозвіллі по садочках
та вибирають квітку для забави,
і тільки ждуть, щоб краще розцвілася.
А я ж як в'язень, що на час короткий
з темниці вирвався і має хутко
з веселим світом знову попрощатись
і розцвіту не має часу ждати.
Мені була б не для забави квітка,
я бачу в ній життя і волі образ
і краю рідного красу. Для мене

куточок той, де б посадив я квітку,
здавався б цілим світом... Я забув,
що ти живеш на волі, що для тебе
привабного нема нічого там,
де я живу, і навіть бути не може...

Оксана *(стиха, похиливши голову)*.
Чого ж ти так уже у тому певен?
Ти наче думаєш, що я вже справді
якась ростила, що в мені немає
ні серця, ні душі...

(В голосі злегка бринять сльози. Вона уриває.)
Степан *(знов бере її за руку, вона не боронить)*.
Оксано! Зоре!..
Пробач... я сам не знаю... я не смію...

(З поривом.)
Ні, я не можу, я не маю сили
тебе зректись!

(Пригортає Оксану.)
Серденько, скажи,
чи любиш ти мене? Промов же слово!

Оксана. Хіба ж би я з тобою так стояла?
(Ховає обличчя в нього на грудях. Нема сцени.)

Степан. Я завтра старостів зашлю до тебе.
Чи батько твій їх прийме?

Оксана. Татко дуже
Тебе вподобав і матуся теж.

(Обійнявшись, ідуть зі сцени.)

Юнак. Ви з Климентієм узяли шлюб 25 липня
1907 року. То була трохи дивна шлюбна процесія –
вже не зовсім юні й на диво зосереджені молодята і
четверо чоловіків – найближчі свідки.

Дівчина. Після вінчан-
ня у Вознесенській церкві на
Деміївці ви поспішали додо-
му... Зовсім не за святковий
стіл, не до гостей, а до своїх
незліченних проблем, до
праці, до творчості.

Юнак. Доля поєднала
скромного юриста Квітку і
велику поетку. І, на перший
погляд, ваша пара справді
могла здатися дивною. Для
когось нонсенсом було вже
те, що наречена старша від на-
реченого на дев'ять літ.

Дівчина. А ще, Лесю, ви
– воістину геніальна жінка, і
декому навіть ввижалося, що ви всім огромом своєї
особистості пригнічуєте сором'язливого, не дуже
пробивного Квітку.

Юнак. Але ж відомо, що шлюби укладаються на
небесах. Климентій Квітка не був пересічною безта-
ланною людиною: у своїй роботі він постійно кори-
стувався тринадцятьма мовами, часто брав участь у
любительських концертах, був акомпаніатором у
студентському хорі.

Дівчина. Він завжди був поряд, допомагав вам
долати зоряний і водночас терновий шлях. І якби не
ваш чоловік, хто знає, чи почув би світ коли-небудь
геніальне:

Ні, я жива, я вічно буду жити,
Я в серці маю те, що не вмирає...

Інсценівка: «Лісова пісня» – Мавка і Лукаш.

Фон – «Прогулянка лісом».

Лукаш хоче надрізати ножем березу, щоб сточити
сік, Мавка кидається і хапає його за руку.

Мавка. Не руш! не руш! не ріж! не убивай!
Лукаш.

Та що ти, дівчино? Чи я розбійник?
Я тільки хтів собі вточити соку
з берези.

Мавка. Не точи! Се кров її.
Не пий же крові з сестроньки моєї!

Лукаш. Березу ти сестрою називаєш?
Хто ж ти така?

Мавка. Я – Мавка лісова.

Лукаш *(не так здивовано, як уважно придив-
ляється до неї)*.

А, от ти хто! Я від старих людей
про мавок чув не раз, але ще зроду
не бачив сам.

Мавка. А бачити хотів?

Лукаш. Чому ж би ні?.. Що ж, – ти зовсім така,
як дівчина... ба ні, хутчій як панна,
бо й руки білі, і сама тоненька,
і якось так убрана не по-наськи...
А чом же в тебе очі не зелені?

(Придивляється.)

Та ні, тепер зелені... а були,
як небо, сині... О! тепер вже сиві,
як тая хмара... ні, здається, чорні,
чи, може, карі... ти таки дивна!

Мавка *(усміхаючись)*. Чи гарна ж я тобі?

Лукаш *(соромлячись)*. Хіба я знаю?

Мавка *(сміючись)*. А хто ж те знає?

Лукаш *(зовсім засоромлений)*. Ет, таке питаєш!..

Мавка *(широко дивуючись)*.
Чому ж сього не можна запитати?

Он бачиш, там питає дика рожа:
«Чи я хороша?»

А ясень її киває в верховітті:
«Найкраща в світі!»

Лукаш. А я й не знав, що в них така розмова.
Я думав – дерево німе, та й годі.

Мавка. Німого в лісі в нас нема нічого.

Лукаш. Чи то ти все отак сидиш у лісі?

Мавка. Я зроду не виходила ще з нього.

Лукаш. А ти давно живеш на світі?

Мавка. Справді,
Ніколи я не думала про те...

(Задумується.)

Мені здається, що жила я завжди...

Лукаш. І все така була, як от тепер?

Мавка. Здається, все така...

Лукаш. Як ти говориш...

Мавка. Чи тобі так добре?

(Лукаш потакує головою.)

Твоя сопілка має кращу мову.

Заграй мені, а я поколишуся.

(Лукаш грає на сопілці.)

Мавка. Як солодко грає,
як глибоко крає,
розтинає білі груди, серденько виймає!

Лукаш. Ти плачеш, дівчино?

Мавка. Хіба я плачу?

(Проводить рукою по очах.)

А справді... Ні-бо! То роса вечірня.
Заходить сонце... Бач, уже встає
на озері туман...

Лукаш. Та ні, ще рано!

Мавка. Ти б не хотів, щоб день уже скінчився?

(Лукаш хитає головою, що не хотів би.)

Чому?

Лукаш. Бо дядько до села покличуть.

Мавка. А ти зо мною хочеш бути?

(Лукаш киває, потакуючи.)

Бачиш,

І ти немов той ясень розмовляєш.

Лукаш *(сміючись)*.

Та треба по-тутешньому навчитись,
бо маю ж тут літувати.

Мавка *(радо)*. Справді?

(Розмовляючи, йдуть зі сцени.)

Юнак. Ніхто не зміг дорівнятися до вашої «Лісової пісні», адже в ній утілені не тільки легенди й міфічні образи Полісся та Поділля – в ній живе ваш дух, ваш талант, ваша безсмертна душа.

Дівчина. То хто ж ви для нас, Лесю? Чи змогли ми зрозуміти вас і ваш талант, мрії й реалії вашого життя?

Юнак. Вас називали борцем за права принижених і дочкою Прометея, а ви хотіли здоров'я і звичайного людського щастя.

Дівчина. Тяжкі життєві обставини змушували вас місяцями лежати в ліжку й переносити нестерпний біль, а ви мріяли «піснею стати» і літати понад усім світом...

5-й декламатор.

Хотіла б я піснею стати

У сюю хвилину ясну,

Щоб вільно по світі літати,
Щоб вітер розносив луну.

Щоб геть аж під ясні зорі
Полинати співом дзвінким,
Упасти на хвилі прозорі,
Буяти над морем хибким.

Лунали б тоді мої мрії

І щастя моє таємне,

Ясніші, ніж зорі ясні,

Гучніші, ніж море гучне.

Спочатку голосніше, далі – як фон лунає «Романс» С.Рахманінова.

Юнак. Ви не могли про це знати, Лесю, але ваша мрія здійснилася.

Дівчина. Ви справді стали піснею, легендою – чарівною, гордовитою, недосяжною в своїй геніальності й водночас ніжною, близькою і зрозумілою.

Юнак. Саме до вас – слабкої тендітної жінки – ми звертаємося в тяжкі хвилини життя, ваша творчість дає нам насагу, сили жити далі й залишатися людьми...

6-й декламатор.

Розмова з Лесею

Дай ніжності, Лесю, бо дуже жорстоке життя,
Дай сили, бо важко, ой важко буває боротись.
Дай мужності, впертості, геть прожени забуття,
Дай втримати віру, а душам не дай розколотись.

О Дівчино горда! Порадь, як любов осягти,
І як нам усім так навчитися палко кохати,
Щоб аж до останнього... Так, як уміла це ти,
І навіть якщо за любов не діждемося плати...

Навчи нас народ свій любити і мову його,
Навчи нас у кожній людині щось гарне шукати.
Ми станемо вищими, Лесю, від слова твого,
Від пісні твоєї, яку нам судилось співати.

С.Бусел-Костюк

Дівчина. Спасибі вам, Лесю, за ніжність і мужність, за вміння бачити незвичайне в буденному, прекрасне – поряд із пересічним.

Юнак. Можливо, саме завдяки вашій поезії ми не зачерствіли душею, не розучилися помічати й цінувати красу рідної землі в усіх її проявах.

Ансамбль виконує пісню «Україна-дивосвіт»

(сл. і муз. О.Суботіної).

Рекомендована література

1. Карпіна В. «Не руш, воно зелене» / В.Карпіна // Українська мова й література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах. – 2000. – № 2.

2. Українка Леся. Поезія. Драматичні твори / Леся Українка. – К.: Наук. думка, 2004.

3. Українка Леся. Твори: в 2 т. / Леся Українка. – К.: Наук. думка, 1986.

4. Саранді Н. Одержима / Н.Саранді // Українська мова й література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах. – 2000. – № 2.

5. Progulka_v_lesu //music.privet.ru/user/njukot/file/134368142

Для пам'яті, для розмислу...

Людина вища за тварину здатністю до мови,
а нижча за неї, коли негідно поводить з мовою.

Сааді,

великий перський і таджицький поет Середньовіччя